

Inhoudsopgave

Dankwoord / 7

1 Inleiding / 9

- 1.1 Aanleiding / 9
- 1.2 Probleemstelling / 10
- 1.3 Afbakening / 11
- 1.4 Opbouw / 12

2 Het juridisch kader / 13

- 2.1 Inleiding / 13
- 2.2 De inschakeling van de DNA-deskundige / 14
- 2.3 Het recht op (tegen)onderzoek / 15
- 2.4 Deskundigenbewijs ter terechtzitting / 16
- 2.5 Selectie en waardering van bewijs / 16
 - 2.5.1 De bewijsbeslissing en -motivering / 16
 - 2.5.2 De kloof tussen deskundigen en strafrechters / 18
 - 2.5.3 Initiatieven ter verkleining van de kloof / 19
 - 2.5.4 De kloof tussen deskundigen en andere procespartijen / 20

3 DNA-bewijs in strafzaken / 21

- 3.1 Het DNA-onderzoek / 21
- 3.2 De bewijskracht / 22
- 3.3 Het Bayesiaanse model / 24
- 3.4 Vaagheden en denkfouten / 26
 - 3.4.1 De prosecutor's fallacy / 26
 - 3.4.2 De defense attorney's fallacy / 27
 - 3.4.3 De samenhang van het bewijs missen / 27
 - 3.4.4 Nietszeggende formuleringen / 28

4 Het jurisprudentieonderzoek / 29

- 4.1 Selectie van jurisprudentie / 29
- 4.2 De onderzoeksresultaten / 30
 - 4.2.1 Deskundigenbewijs in de bewijsoverwegingen / 30
 - 4.2.1.1 Het DNA-onderzoek / 30
 - 4.2.1.2 Bewijsverweren / 31
 - 4.2.1.3 Overige aspecten / 33
 - 4.2.2 De kwaliteit van de bewijsoverwegingen / 34
 - 4.2.2.1 De prosecutor's fallacy / 34
 - 4.2.2.2 Het grijze gebied: onduidelijke of onvolledige overwegingen / 36

- 4.2.2.3 De defense attorney's fallacy en het missen van de samenhang / 38
- 4.2.2.4 Overige resultaten / 38

5 De analyse en juridische implicaties van de onderzoeksresultaten / 41

- 5.1 Deskundigenbewijs in de bewijsoverwegingen / 41
 - 5.1.1 Terugkoppeling / 41
 - 5.1.1.1 Toetsing en het recht op (tegen)onderzoek / 41
 - 5.1.1.2 Letterlijke overname van deskundigenrapporten / 41
 - 5.1.1.3 Steunbewijs / 42
 - 5.1.2 Aanbevelingen / 43
- 5.2 De kwaliteit van de bewijsoverwegingen / 46
 - 5.2.1 Terugkoppeling / 46
 - 5.2.2 Aanbevelingen / 46
 - 5.2.2.1 Bijkomende voordelen van een DNA-deskundige in een rechterlijk college / 48

6 Tot besluit / 51

- 6.1 Interpretatie van de onderzoeksresultaten / 51
- 6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek / 52

Bibliografie / 55

Bijlage 1 – Uitspraken jurisprudentieonderzoek / 63

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Aanleiding

Halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw werd ontdekt dat in het DNA gebied aanwezig zijn die van persoon tot persoon verschillen. Dit heeft voor het ontstaan van een nieuw deskundigheidsgebied binnen de forensische wetenschap gezorgd, namelijk het onderzoek aan biologische sporen en DNA.¹ Het gebruik van DNA-bewijs in strafzaken heeft sindsdien een hoge vlucht genomen en kan een waardevolle bijdrage leveren aan de waarheidsvinding in het strafproces. DNA-bewijs wordt gezien als relatief ‘hard’ bewijs.² De resultaten van DNA-onderzoek kunnen namelijk redelijk objectief geïnterpreteerd worden, omdat dit onderzoek wordt uitgevoerd met technische en natuurwetenschappelijke onderzoeksmethoden en technieken. Daarnaast is veel kennis aanwezig over de frequentie waarmee bepaalde DNA-kenmerken in populaties voorkomen. Uit eerder onderzoek is echter gebleken dat een aantal aspecten de waarheidsvinding kan belemmeren.

Allereerst is er ondanks het feit dat DNA-bewijs over het algemeen als hard en onbetwist bewijs wordt gezien, ruimte voor een subjectief oordeel van de deskundige bij de uitvoering van het DNA-onderzoek. Door technologische ontwikkelingen is het mogelijk om uit een kleiner spoor dan voorheen DNA te isoleren. Hierdoor worden naast sporen van lichaamsvloeistoffen zoals bloed of speeksel, biologische contactsporen steeds belangrijker als bewijs.³ Het gaat hierbij vaak om DNA-mengprofielen, wat inhoudt dat uit één spoor een DNA-profiel wordt verkregen dat bestaat uit het celmateriaal van meerdere personen. Enerzijds breidt deze ontwikkeling de mogelijkheden voor forensisch DNA-onderzoek uit. Anderzijds brengt de ontwikkeling neveneffecten met zich mee.⁴ Deze neveneffecten kunnen het onderzoek meer complex maken en de conclusies die op basis van het DNA-onderzoek worden getrokken, beïnvloeden. Uit empirisch onderzoek is gebleken dat DNA-deskundigen op basis van het onderzoek van hetzelfde celmateriaal tot verschillende conclusies kunnen komen.⁵ Het kan zelfs voorkomen dat de ene deskundige tot een conclusie komt die zeer belastend is voor de verdachte, terwijl een andere deskundige de verdachte categorisch uitsluit als donor van het spoor.⁶ Verschillende conclusies leiden tot verschillende deskundigenrapporten, wat mede van invloed kan zijn op het uiteindelijke oordeel van de rechter of hij het ten laste gelegde feit wettig en overtuigend bewezen acht.

1. Meulenbroek 2008; Meulenbroek 2009.

2. Rijnsburger & Malsch 2013, p. 2; Malsch e.a. 2016, p. 1261.

3. Meulenbroek 2009, p. 125.

4. Meulenbroek, Kloosterman & De Blaeij 2009, p. 121. Deze complicerende effecten worden besproken in paragraaf 3.2.

5. Van Almelo 2007; Thompson 2009; Malsch e.a. 2016.

6. Malsch e.a. 2016, p. 1265.

Ten tweede is uit empirisch onderzoek gebleken dat verschillende partijen in het strafproces DNA-rapportages en de wijze waarop hierin geconcludeerd wordt, niet altijd goed begrijpen. Bij het interpreteren van deskundigenrapporten worden fouten gemaakt.⁷ Hierbij is bovendien sprake van kennisoverschatting. Dit houdt in dat de mate waarin procespartijen de rapportages en de hierin opgenomen conclusies denken te begrijpen groter is dan het daadwerkelijke begrip.⁸ Hierdoor ervaren de procespartijen zelf geen directe noodzaak tot verbetering, wat problematisch is bij de aanpak van het probleem.⁹

De rechter draagt uiteindelijk de verantwoordelijkheid voor de beantwoording van de bewijsvragen uit artikel 348 en 350 Sv.¹⁰ Daarom is het van belang dat hij kritisch kijkt naar het aan hem gepresenteerde DNA-bewijs en inzicht verschaft in de wijze waarop hij dit bewijs beoordeelt. Tevens is het van belang dat de rechter de deskundigheid van de deskundige en de totstandkoming van de inhoud van het deskundigenoordeel toetst. Bij een oppervlakkige toetsing is het risico aanwezig dat zowel deugdelijke als ondeugdelijke bijdragen op een onjuiste wijze worden gebruikt in het strafproces. Dit kan op zijn minst ervoor zorgen dat het DNA-bewijs niet optimaal aan de waarheidsvinding kan bijdragen en in het uiterst negatieve scenario kan dit leiden tot rechterlijke dwalingen.¹¹ Uit eerder onderzoek blijkt echter dat deze toetsing allesbehalve indringend is, zeker wanneer de verdediging geen actieve houding aanneemt, slechts één deskundige rapporteert of de conclusies van meerdere deskundigen overeenkomen.¹²

1.2 Probleemstelling

In de juridische literatuur zijn voorbeelden te vinden waarin aan de hand van gepubliceerde strafrechtelijke uitspraken op denkfouten wordt gewezen die door de strafrechter in de praktijk gemaakt zijn bij het gebruik van DNA-rapportages.¹³ Tevens is literatuur te vinden waarin kritiek wordt geleverd op – en vraagtekens gesteld worden bij – de wijze waarop de strafrechter het DNA-bewijs gewaardeerd heeft.¹⁴ Echter, er is nog nooit in kaart gebracht hoe de strafrechter bij de bewijswaardering omgaat met DNA-mengprofielen en wat voor fouten, vaagheden of onduidelijkheden met welke frequentie in de bewijsoverwegingen terecht komen. De onderzoeksvraag die centraal staat in deze scriptie luidt als volgt:

Hoe gaat de strafrechter bij de bewijswaardering om met DNA-mengprofielen, wat is de kwaliteit van de overwegingen en hoe zou deze kwaliteit verbeterd kunnen worden?

Onderzoek naar de kwaliteit van de bewijswaardering is complex, omdat het lastig is inzicht te verkrijgen in het daadwerkelijke redeneerproces van strafrechters.

7. De Keijser e.a. 2009; Raat, Heijnen & Malsch 2009; Malsch e.a. 2014.

8. De Keijser e.a. 2009; Raat, Heijnen & Malsch 2009.

9. De Keijser e.a. 2009, p. 66.

10. Corstens & Borgers 2014, p. 141-142.

11. Onbetrouwbaar deskundigenbewijs heeft onder andere tot een rechterlijke dwaling geleid in de Puttense moordzaak.

12. Rijnsburger & Malsch 2013, p. 6.

13. Berger & Aben 2010b; Israëls 2016.

14. Zie voor duidelijke voorbeelden De Groot 2016b; De Groot 2016c; De Groot 2017.

Doordat het doel van de bewijsoverwegingen niet het geven van inzicht in het redeneerproces is, kunnen hieruit niet de daadwerkelijke beweegredenen voor bepaalde beslissingen afgeleid worden. Ter beantwoording van de onderzoeksvraag zou idealiter in de raadkamer geobserveerd moeten worden. Deze onderzoeksmethode is in het kader van deze scriptie echter niet te realiseren. Om deze reden heeft een jurisprudentieonderzoek plaatsgevonden, waarbij uitspraken zijn geraadpleegd die op rechtspraak.nl gepubliceerd zijn. Omdat niet alle uitspraken op deze site gepubliceerd worden, is de onderzochte jurisprudentie mogelijk niet geheel representatief voor alle zaken waarin mengprofielen een rol spelen. Voor zaken waarin een gevangenisstraf van minimaal vier jaar of een tbs-maatregel is opgelegd en zaken waarin een delict tegen het leven ten laste is gelegd, is dit onderzoek echter wel representatief.¹⁵ In deze zaken wordt de uitspraak namelijk altijd gepubliceerd.

Van strafrechters wordt niet verlangd dat in het vonnis of arrest uitgebreid wordt ingegaan op de wijze waarop DNA-bewijs gewaardeerd is. Het is echter van belang dat de bewijsoverwegingen die in de uitspraak worden opgenomen, juist zijn. In dit verband is de kwaliteit van de bewijswaardering bepaald aan de hand van de aan- of afwezigheid van vaagheden, onduidelijkheden en fouten in de bewijsmotivering. Wanneer strafrechters kunnen formuleren op welke wijze het DNA-bewijs heeft bijgedragen aan de bewijsbeslissing, hierbij geen denkfouten maken en geen vage of onbegrijpelijke formuleringen in de bewijsoverwegingen opnemen, kan gesproken worden van een goede kwaliteit. Tot slot dient opgemerkt te worden dat het aantreffen van vaagheden, onduidelijkheden en fouten in de bewijsmotivering niet automatisch tot de conclusie leidt dat in die zaken verkeerd is geoordeeld over de betrokkenheid van de verdachte. Wel kan worden gesteld dat in deze zaken het DNA-bewijs mogelijk niet optimaal heeft bij kunnen dragen aan het beslisproces en de waarheidsvinding in het strafproces.

1.3 Afbakening

Het onderzoek is in twee opzichten afgebakend. Ten eerste is ervoor gekozen om de focus te leggen op DNA-mengprofielen. De ruimte voor een subjectief oordeel van de deskundige bij de interpretatie van mengprofielen is doorgaans groter dan bij de interpretatie van volledige, enkelvoudige profielen. Daarnaast is gebleken dat conclusies van deskundigen met betrekking tot 'hard' natuurwetenschappelijk bewijs vaak minder goed begrepen worden dan procespartijen zelf denken. Hierdoor wordt geen directe noodzaak tot verbetering opgemerkt, wat mogelijk problematisch is. Tot slot is de term 'mengprofiel' zo specifiek dat alle relevante gepubliceerde uitspraken binnen een bepaalde periode gevonden kunnen worden. Hierdoor kan een volledig beeld worden gevormd van de bewijswaardering in strafzaken waarin een bepaald type deskundigenbewijs een rol speelt.

De tweede afbakening is dat slechts aandacht wordt besteed aan klassiek DNA-onderzoek waarbij sprake is van profielvergelijking. De wijze waarop dit type DNA-onderzoek wordt uitgevoerd, wordt in hoofdstuk 3 besproken. In deze scriptie wordt geen aandacht besteed aan het DNA-onderzoek gericht op het vaststellen van uiterlijk waarneembare persoonskenmerken of op het DNA-verwantschapson-

15. Art. 4 lid 2 sub c en sub d Besluit selectiecriteria uitsprakenbank Rechtspraak.nl 2012.

derzoek (art. 138a Sv). Het is mogelijk dat bij deze typen DNA-onderzoek, bij de bewijswaardering andere factoren een rol spelen dan bij klassiek DNA-onderzoek.

1.4 **Opbouw**

Het onderzoek dat centraal staat in deze scriptie is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt allereerst het juridisch kader rond deskundigenbewijs in het strafproces in kaart gebracht. Tevens wordt stilgestaan bij de deskundigenparadox en de reeds genomen initiatieven ter verkleining van de kloof tussen deskundigen en strafrechters. In hoofdstuk 3 staat de wijze waarop DNA-onderzoek wordt uitgevoerd centraal. Daarnaast wordt beschreven hoe de resultaten van het DNA-onderzoek op een logisch correcte wijze gebruikt kunnen worden in het strafproces en met welke mogelijke valkuilen rekening moet worden gehouden bij de bewijswaardering. In hoofdstuk 4 staat het uitgevoerde jurisprudentieonderzoek centraal. In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze de jurisprudentie geselecteerd is. Daarnaast wordt in kaart gebracht welke informatie met betrekking tot het deskundigenbewijs in de bewijsoverwegingen is opgenomen. Vervolgens wordt in kaart gebracht wat voor soort fouten, vaagheden en onduidelijkheden met welke frequentie in de gepubliceerde uitspraken terechtgekomen zijn. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van het jurisprudentieonderzoek teruggekoppeld aan de literatuur en het huidige juridisch kader. Tevens wordt een aantal aanbevelingen gedaan, ter verbetering van de kwaliteit van de waardering van DNA-bewijs in geval van mengprofielen. In hoofdstuk 6 wordt tot slot een aantal factoren besproken die van belang zijn bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten en worden aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

Hoofdstuk 2

Het juridisch kader

2.1 Inleiding

Vanaf het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw is de houding tegenover het gebruik van deskundigenbewijs kritischer geworden. Als reactie op de snelle opkomst van forensisch DNA-onderzoek heeft ten eerste een discussie plaatsgevonden over de betrouwbaarheid en de waarde van DNA-bewijs, waarbij eveneens de vraag naar de rechtmatigheid van afgifte van celmateriaal centraal stond.¹⁶ De Hoge Raad heeft beslist dat vanwege de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer, voor de afname van lichaamsmateriaal een wettelijke bepaling nodig is.¹⁷ Als reactie hierop heeft de wetgever in 1994 de Wet DNA-onderzoeken aangenomen, waarmee het DNA-onderzoek in strafzaken nader genormeerd is. Een nadere normering heeft eveneens plaatsgevonden door de inwerkingtreding van het Besluit en de Regeling DNA-onderzoek in strafzaken.¹⁸ Ten tweede nam de aandacht voor bewijsvragen toe, met name vanuit de hoek van de rechtspsychologen.¹⁹ Rechterlijke dwalingen zoals de Puttense moordzaak en de Schiedammer parkmoord zouden (mede) zijn veroorzaakt door verkeerde omgang met deskundigenbewijs.²⁰ Dat de wetgever ook voor deze discussie niet ongevoelig is gebleken, blijkt onder andere uit de inwerkingtreding van de Wet deskundige in strafzaken in 2010 en de oprichting van het Nederlands Register voor Gerechtelijk Deskundigen (NRGD). De deskundige heeft een eigen titel IIIC in het Wetboek van Strafvordering gekregen en de positie van de verdediging is versterkt door het toekennen van een uitdrukkelijk recht op tegenonderzoek. Tevens zijn de eisen aangescherpt, die aan de betrouwbaarheid en bekwaamheid van de deskundige worden gesteld.²¹ Vanwege de onafgebroken aandacht voor de omgang met deskundigenbewijs sinds de jaren negentig van de vorige eeuw en de nadere normering hiervan, is het interessant om een korte blik op de toekomst te werpen. In het kader van het moderniseringsproject van het Wetboek van Strafvordering, lijken de bepalingen ten aanzien van de positie van de deskundige op een hernummering en enkele redactionele wijzigingen na, ongewijzigd gehandhaafd te blijven.²² Wel wordt in de Contourennota een aantal aspecten genoemd dat van invloed kan zijn op de omgang

16. Hoving 2017, p. 13.

17. HR 2 juli 1990, ECLI:NL:HR:1990:ZC8571.

18. *Stb.* 2001, 400. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van 13 juni 2017, *Stb.* 2017, 263; *Stcrt.* 2001, 203. Laatstelijk gewijzigd bij regeling van 12 februari 2018, *Stcrt.* 2018, 10151.

19. Hoving 2017, p. 13-14.

20. Zie onder andere Crombag, Van Koppen & Wagenaar 2006.

21. Nadere kwaliteitseisen zijn onder meer uitgewerkt in art. 12 lid 2 van het Besluit register deskundige in strafzaken, *Stb.* 2009, 351. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van 29 maart 2017, *Stb.* 2017, 136.

22. *Kamerstukken II* 2015/16, 29279, 278, p. 48 en 108; memorie van toelichting conceptwetsvoorstel Boek 1, p. 79.

met deskundigen en deskundigenbewijs in het strafproces. Deze punten zullen in dit hoofdstuk bij het betreffende onderwerp worden besproken. In dit hoofdstuk wordt slechts stilgestaan bij de bepalingen die betrekking hebben op de gang van zaken in eerste aanleg. De gang van zaken in hoger beroep verschilt hier echter niet wezenlijk van. Daarnaast wordt gefocust op DNA-bewijs. Hiervoor zijn namelijk specifieke bepalingen voorhanden die voorrang hebben op de algemene regelingen over deskundigenbewijs.²³

2.2 De inschakeling van de DNA-deskundige

Deskundigen kunnen in verschillende fasen in het strafproces door verschillende actoren worden ingeschakeld. Iemand wordt formeel als deskundige aangemerkt, wanneer hij benoemd is en een opdracht heeft gekregen op een terrein waarvan hij specifieke of bijzondere kennis bezit.²⁴ De opdracht die aan de deskundige wordt gegeven, kan zowel het verstrekken van informatie als het doen van onderzoek betreffen (art. 51i lid 1 Sv). De officier van justitie en de rechter-commissaris kunnen ambtshalve of op verzoek van de verdediging een DNA-onderzoek gericht op het vergelijken van DNA-profielen laten verrichten, mits dit in het belang van het onderzoek is (art. 151a lid 1 en art. 195a lid 1 Sv). De benoeming van de deskundige vindt plaats door het verlenen van een opdracht tot DNA-onderzoek (art. 151a lid 2 en art. 195a lid 2 Sv). De deskundige aan wie de opdracht wordt gegeven, moet verbonden zijn aan een geaccrediteerd laboratorium. Het afnemen van celmateriaal ten behoeve van de profielvergelijking kan in beginsel alleen met schriftelijke toestemming van degene bij wie de afname plaatsvindt, tenzij sprake is van een feit waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan en er ernstige bezwaren bestaan (art. 151b lid 1 en art. 195d lid 1 Sv). In het Besluit DNA-onderzoek in strafzaken zijn bepaalde aspecten van het DNA-onderzoek nader geregeld.²⁵ Zo is in artikel 7 van het Besluit geregeld dat DNA-onderzoek in beginsel door het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) moet worden uitgevoerd. Hiervan kan worden afgeweken als de officier van justitie of de rechter-commissaris de opdracht aan een ander laboratorium geeft, of onderzoek door een ander laboratorium noodzakelijk is vanwege de capaciteit van het NFI. Deze andere laboratoria moeten wel door de Raad voor Accreditatie geaccrediteerd zijn, wat inhoudt dat zij aan bepaalde, specifieke eisen moeten voldoen. In het Besluit wordt eveneens geregeld onder welke omstandigheden DNA bewaard en opgeslagen mag worden in een databank en wanneer celmateriaal verplicht vernietigd moet worden. Op basis van de in het Besluit genoemde mogelijkheid om een ministeriële regeling in te stellen, is de Regeling DNA-onderzoek in strafzaken in werking getreden.²⁶ Hierin is onder andere nader geregeld welke procedures en producten gebruikt moeten worden bij de afname van celmateriaal ter verkrijging van een DNA-profiel.

23. Corstens & Borgers 2014, p. 143. Bovendien is over deskundigenbewijs in het algemeen zeer recent een proefschrift verschenen (Hoving 2017).

24. Bepaalde auteurs (zie onder andere Hoving 2017, p. 605-606) pleiten voor een uitsluitend materiële benadering van het begrip deskundige, omdat de huidige praktijk weinig consequent zou zijn en onduidelijkheid bestaat over de gevallen waarin de verklaringen van niet benoemde deskundigen (o.a. een technisch opsporingsambtenaar) als bewijsmiddel gebruikt kunnen worden. Deze discussie ligt echter buiten de reikwijdte van deze scriptie.

25. *Stb.* 2001, 400. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van 13 juni 2017, *Stb.* 2017, 263.

26. *Stcrt.* 2001, 203. Laatstelijk gewijzigd bij regeling van 12 februari 2018, *Stcrt.* 2018, 10151.